

mogu biti datirani u razdoblje rane faze halštatske kulture starijega željeznog doba.

Na temelju tih istraživanja lokalitet park Grič nameće se kao jedna od najzanimljivijih kulturno-historijskih lokacija na području Grada Zagreba. Naime, riječ je o parceli na kojoj, prema dostupnim povijesnim izvorima, nikada nije evidentirano postojanje građevina, a u istraživanjima je pronađen zid čija je istražena dužina 11,40 metra. K tome, južni dio zida nalazi se pod neistraženim dijelom parka, dok je sjeverni dio devastiran. Nadalje, pronađeno je groblje s evidentiranih 47 grobova na površini od cca 200 četvornih metara. Grobovi su nalazima datirani u sam kraj 15. stoljeća i 16. stoljeće. Treba istaknuti da su pronađeni u središnjem i zapadnom, prema svemu sudeći rubnom dijelu groblja, a da se početak ukopavanja na groblju tek treba utvrditi daljnjim istraživanjima. Treba istaknuti i činjenicu da u povijesnim izvorima nisu pronađeni ni podaci za postojanje groblja na toj lokaciji. Kada se nabrojanom pridoda podatak da je unutar parka signifikantan intaktni prapovijesni kulturni sloj koji područje onodobnog naselja na brežuljku Grič dijagonalno, preko Trga sv. Marka, proširuje do lokaliteta otkrivenog ispod zgrade današnjeg Muzeja grada Zagreba, važnost tih nalaza promatranih u kontekstu cjelokupnoga Gornjega grada bitno upotpunjuje dosadašnja saznanja o povijesti Zagreba.

Literatura

- Bedenko 1989** Vladimir Bedenko, Zagrebački Gradec, Zagreb, 1989.
Buntak 1996 Franjo Buntak, Povijest Zagreba, Zagreb, 1996.
Dobronić 1986 Lelja Dobronić, Zagrebački Gornji grad nekad i danas, Zagreb, 1986.
Dobronić 1992 Lelja Dobronić, Slobodni i kraljevski grad Zagreb, Zagreb, 1992.
Klaić 1982 Nada Klaić, Zagreb u srednjem vijeku, Zagreb, 1982.
Mušić 2004 Branko Mušić, Poročilo o geofizikalni raziskavi na lokaciji Zagreb – Gornji grad, Grič, Ljubljana, 2004.
Schneider 1930 A. Schneider, Stari zagrebački perivoji, vrtovi i šetališta, Narodne starine, Zagreb, 1930.

**Boris Mašić
Bugra Pantlik**

Summary

The archaeological excavations at Grič Park in Zagreb's Upper Town were a continuation of excavations started in 2003. This is a parcel on which, according to the available historical sources, no building was ever recorded, but in the current excavations a wall has been found, the explored length of which comes to 11.40 m. Then a cemetery with 47 recorded graves on an area of about 200 square metres was found. These graves have been dated to the very end of the 15th or to the 16th century. It should be pointed out that the historical sources contain no reference to the cemetery either. A cultural stratum was found in the Park that belongs to the beginning of the Early Iron Age.

Redni broj: 85

Lokalitet: Zagreb – Trg sv. Marka

Naselje: –

Grad/općina: Zagreb

Pravni status: Z-1525 (povijesna urbana cjelina)

Razdoblje: P, SV, NV

Vrsta radova: zaštitno iskopavanje

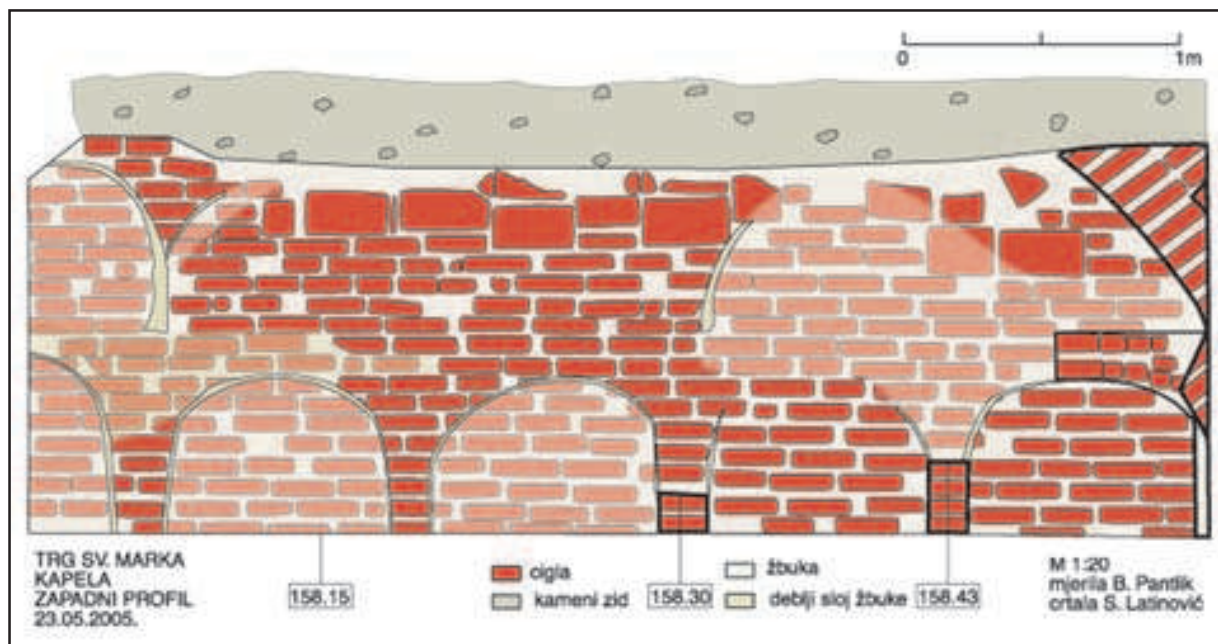
Od lipnja do prosinca 2005., provedena su sondažna istraživanja oko crkve sv. Marka na Gornjem gradu u Zagrebu (stručni voditelj: Boris Mašić – Muzej grada Zagreba, vanjske suradnice: Aleksandra Bugar i Bugra Pantlik). Inicijator projekta bio je Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu, a financijska sredstva osigurao je Grad Zagreb. Istraživanja su bila dio Projekta uređenja hodnih ploha Trga sv. Marka.

Trg sv. Marka središnji je dio današnjeg, ali i srednjovjekovnog naselja Gradec, građenog planski, s inzularnom podjelom i rasporedom ulica, koji sugeriraju osmišljeno projektiranje s crkvom sv. Marka kao okosnicom oko koje nastaje naselje na trokutastoj zaravni brežuljka Grič. Crkva je bila dominantan građevinski objekt Gradeca tijekom cijele njegove povijesti. Na trgu oko nje odvijao se život grada, počevši od sajmova pa do kažnjavanja prekršitelja zakona.

Arheološki radovi bili su koncentrirani na dio trga uz crkvu koja se, kao župna crkva, prvi put spominje već u Zlatnoj buli Bele IV., 1242., a 1261. izuzeta je iz biskupske jurisdikcije te je predana na upravu gradskoj vlasti. Njezina

Trg sv. Marka, kompozitni tlocrt (izradila: A. Bugar)

Trg sv. Marka, kapela sv. Fabijana i Sebastijana, kriptna, pogled – zapad (crtež: S. Latinović)

gradnja, prema dosadašnjim saznanjima, započela je neposredno nakon tatarske provale 1242. te je, prema svemu sudeći, bila građena u romaničkom stilu. Prema hipotetskim rekonstrukcijama ta je crkva bila trobrodna bazilika s, vjerojatno, trima polukružnim apsidama. Pretpostavlja se da je bila građena u jednakim gabaritima kao i današnja. Prve preinake crkve zabilježene su u drugoj polovini 14. stoljeća, ili na prijelazu 14. u 15. stoljeće, kada je preinačena u dvoranski tip crkve gotičkoga stila te je izgrađen i arhitektonsko-skulpturalni južni portal. Uz nju su, od druge polovine 14. stoljeća, bili prizidani dućani. Podatak da su izgorjeli nalazimo 1464., nakon čega su obnovljeni te su funkcionirali na tome mjestu do prve polovice 17. stoljeća. Tijekom povijesti crkva je pretrpjela čitav niz oštećenja i preinaka. Uz ostalo, 1499. g. na sjevernoj strani je dozidana kapela sv. Fabijana i Sebastijana, kao zavjet gradske općine u vrijeme opasnosti od kuge, a srušena je tijekom restauratorskih zahvata arhitekata Schmidta i Bollea između 1876. i 1882. godine. U vrijeme tih restauratorskih radova crkva je kompletno regotizirana. Između 1936. i 1938. godine, izvedena je asanacija crkve, koja se uglavnom odnosila na njezinu unutrašnjost.

Arheološka istraživanja započela su otvaranjem temelja i kripe nekadašnje kapele sv. Fabijana i Sebastijana. Kripta je izvorno morala biti veća, jer je očito pregrađena prilikom Schmidtovih i Bolleovih intervencija u 19. stoljeću. To je najvidljivije u prislonu otkopanoga južnog zida na zapadni zid kripe. Na istočnom zidu kripe vidljiv je zazidan otvor kroz koji se ulazilo u nju. Otvor je također zazidan u 19. stoljeću. Za zazidavanje toga otvora te za gradnju novoga temeljnog zida kojim je kripta pregrađena na jugu, rabljen je građevni materijal srednjovjekovne crkve sv. Marka te su u zidnom plaštu i zapuni otvora vidljivi brojni spoliji. Može se zaključiti da je riječ o veoma važnim, profiliranim, kamenim dijelovima koji su nekoć bili dio arhitektonske plastike srednjovjekovne crkve sv. Marka. Pokojnici su u kriptu s bačvastim svodom polagani u dvije razine, u niše odvo-

jene pregradama. Zidovi kripe djeluju kao da su naknadno umetnuti pod temelje kapele, što nameće zaključak o naknadnom ukopavanju kripe, ali ne smije se isključiti ni mogućnost da kripta pripada starijoj kapeli koja se spominje u povijesnim izvorima.

Na južnom dijelu trga, nakon uklanjanja asfalta i recentnih slojeva, definirani su brojni ukopi u zdravicu od kojih najveći dio pripada prapovijesnom razdoblju. Većina pripada razdoblju halštatske kulture starijega željeznog doba i naseobinskog su karaktera. Njihova interpretacija, kada je bila moguća, izvedena je na temelju konteksta nalaza, njihova oblika te artefakata pronađenih u njihovoj ispuni. Riječ je o zemunicama, otpadnim jamama, radioničkim i drugim boravišnim objektima s vatrištima i ognjištima. Najveći dio pokretnih arheoloških nalaza čine brojni fragmentarni ostaci grubih i finih keramičkih posuda različitih oblika i namjene. U većini slučajeva riječ je o kuhinjskom posudu (lonci, zdjele...), a u manjem broju o stolnom (vrčevi, šalice...). Pronađena je veća količina kućnoga lijepa, odnosno maza, često s vidljivim tragovima utiskivanja prstiju ili tragovima pruča utisnutog u još svježju glinu, zatim keramički utezi za tkalački stan, pršljenovi za vreteno itd. Pronađena je i zemunica s keramičkim materijalom karakterističnim za razdoblje latenske kulture mlađega željeznog doba.

Otkriveni ostaci naselja halštatske kulture starijega željeznog doba (8. – 6. st. pr. Kr.) te zemunica latenske kulture mlađega željeznog doba (2. – 1. st. pr. Kr.), poglavito stambeni objekti različite namjene i otpadne jame, sagledani zajedno s činjenicom da je na prostoru današnjeg Muzeja grada Zagreba evidentirano naselje s identičnom stratigrafskom slikom te najnovijim nalazima unutar parka Griča, sugeriraju postojanje velikoga prapovijesnog naselja u kojem je morala egzistirati brojčano znatna populacija toga vremena.

Među najvažnije nalaze istraživanja svakako treba ubrojiti i osam kosturnih grobova te temelje dvaju kontrafora ukopanih u zdravicu. Kontrafori su bili građeni od pritesanog

Grob 5, temelj pronađenoga istočnog kontrafora i južnog portala u odnosu na temelj crkve i novovjekne strukture (foto: A. Bugar)

kamenja i spolija s ranogotičkim profilacijama te vezani vapnenom žbukom. Razvidno je, s obzirom na to da se temelji nalaze simetrično u odnosu na južni portal te se dijelom „podvlače“ pod temelj crkve, da je crkva u jednoj građevinskoj fazi imala više kontrafora nego što je dosad bilo poznato. Grobovi su bili ukopani u grobne rake bez evidentirane grobne arhitekture, orijentacije zapad-istok, s pokojnicima položenim na leđa te s rukama položenima na prsa ili uz tijelo. Oni nam potvrđuju kako je, u jednoj fazi, na današnjem prostoru Trga sv. Marka postojalo groblje. Malen broj nalaza u grobovima (dvije pojasne kopče i spona za odjeću) pri ovoj fazi istraživanja, ne pruža do-

Ranogotički spolij u pronađenom temelju istočnog kontrafora (foto: A. Bugar)

voljno podataka za točnije određivanje vremena u kojem su pokojnici ukopani, ali se otvara mogućnost datiranja grobova prije preinaka izvedenih na prijelazu 14. u 15. stoljeće. Dakle, prema kontekstu nalaza, njihovu odnosu prema crkvi i povijesnim činjenicama, teško je pretpostaviti da je groblje funkcioniralo oko crkve sv. Marka kakvu poznajemo danas, ali i iz povijesnih izvora. Naime, ako se ima u vidu plitka dubina temeljenja crkve i nalaz ostataka dvaju temelja kontrafora te razinu na kojoj su grobovi pronađeni, otvara se mogućnost redefiniranja spoznaja o građevinskim fazama crkve, što je bitno vezano uz razdoblje funkcioniranja groblja.

Ostali nalazi iz kasnijih razdoblja, ukopi za stupove, komunalnu infrastrukturu, skele, vapnenicu ili akumulaciju vode te dijelovi raznih opločenja trga i temelj za Marijin pil, bez sumnje upotpunjuju povijesnu sliku o izgledu trga i životu na Gradecu tijekom novoga vijeka. Među najzanimljivije može se ubrojiti ostatak opločenja izvedenog oblucima koje je pronađeno na središnjem dijelu trga. Prema svemu sudeći, riječ je o opločenju heksagonalnog tlocrta koje, na temelju nalaza novca i brončanih pribadača, može biti datirano u razdoblje 17. i 18. stoljeća. Rezultati arheoloških istraživanja na Trgu sv. Marka uklapaju se u arheološku sliku potvrđenu na više lokaliteta unutar samoga Gornjega grada, ali i šire okolice Zagreba, a koji su dio opće slike povijesnog razvoja u ovom dijelu Europe.

Boris Mašić
Aleksandra Bugar
Buga Pantlik

Literatura

Bedenko 1989 Vladimir Bedenko, Zagrebački Gradec, Zagreb, 1989.

Buntak 1996 Franjo Buntak, Povijest Zagreba, Zagreb, 1996.

Dobronić 1986 Lelja Dobronić, Zagrebački Gornji grad nekad i danas, Zagreb, 1986.

Dobronić 1992 Lelja Dobronić, Slobodni i kraljevski grad Zagreb, Zagreb, 1992.

Horvat 1980 Anđela Horvat, Parleri iz Praga na zagrebačkom Gradecu: da ili ne?, Peristil, 23, Zagreb, 1980.

Horvat 1992 Zorislav Horvat, Katalog gotičkih profilacija, Zagreb, 1992.

Jama 60 s ostacima keramičkih posuda i utega za tkalački stan, 8. – 6. st. pr. Kr. (foto: A. Bugar)

Klaić 1979 Nada Klaić, *Johannes lapicida parlerius ecclesiae sancti Marci*, Peristil, 22, Zagreb, 1979

Klaić 1982 Nada Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, Zagreb, 1982.

Summary

From June to December 2005, test excavations were conducted around the Church of St Mark, Upper Town, Zagreb. The archaeological works were concentrated on the part of the square alongside the church that was first mentioned as parish church in the Golden Bull of King Bela IV in 1242. During the excavations, the foundations and crypt of the demolished Chapel of SS. Fabian and Sebastian were found. Another find consisted of 8 medieval skeletal graves in the area south of the church, as well as remains of an Early Iron Age settlement (8th – 6th century BC) and dugouts from the Late Iron Age (2nd – 1st century BC). As well as all this, numerous modern excavations for pillars, municipal economy infrastructure, limestone or accumulations of water and a foundation for Mary's pylon, and parts of various pavements of the square. All this helps to complement the historical image of the way the square once looked and life in Gradec.